

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ

Методичні рекомендації
до практичних занять і самостійної роботи
з дисципліни для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право»
за спеціальністю D2 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
за освітньо-професійною програмою «Фінансові технології
та банківський менеджмент»

Електронний ресурс

Харків – 2025

УДК 351(075.5)
Ф 59

Рецензенти:

С. І. Василішин – доктор економічних наук, професор, директор ТДВ «Інститут обліку і фінансів» НААН;

Т. В. Безкоровайна – керівник відділення Супербранчу Північно-Східного МРУ АТ КБ Приват Банк.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 5 від 30 січня 2025 року)*

Ф 59 **Фінансовий моніторинг** : методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи з дисципліни для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань Д «Бізнес, адміністрування та право» за спеціальністю D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» за освітньо-професійною програмою «Фінансові технології та банківський менеджмент» [Електронний ресурс] / уклад. К. О. Утенкова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – (PDF 54 с.)

Методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи з дисципліни «Фінансовий моніторинг» розкривають питання, пов'язані з підготовкою до практичних занять та виконанням окремих аспектів самостійної роботи. Методичні рекомендації містять тематичний план дисципліни; методичні вказівки з підготовки до практичних занять та виконання окремих аспектів самостійної роботи, зокрема контрольної роботи; питання для підготовки до іспиту; систему оцінювання навчальної діяльності здобувачів, а також перелік рекомендованих нормативних та інших інформаційних джерел.

Методичне видання розраховано на здобувачів другого (магістерського) рівня галузі знань Д «Бізнес, адміністрування та право» за спеціальністю D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» за освітньо-професійною програмою «Фінансові технології та банківський менеджмент».

УДК 351(075.5)

© Харківський національний університет імені
В. Н. Каразіна, 2025

© Утенкова К. О., уклад., 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. Опис навчальної дисципліни	4
2. Тематичний план навчальної дисципліни.....	8
3. Методичні вказівки з підготовки до практичних занять	14
4. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи.....	29
5. Питання для підготовки до іспиту.....	42
6. Система оцінювання навчальної діяльності здобувача	46
Рекомендована література	48
Додатки	51

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Фінансовий моніторинг» є ключовою освітньою компонентою освітньо-професійної програми «Фінансові технології та банківський менеджмент» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».

Методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи з дисципліни призначено для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти денної і заочної форми.

Методичне видання містить тематичний план навчальної дисципліни «Фінансовий моніторинг», методичні вказівки з підготовки до практичних занять і самостійної роботи здобувачів, у тому числі контрольної роботи. Надано перелік питань для підготовки до іспиту, наведено критерії оцінювання навчальної роботи здобувача, а також запропоновано список інформаційних джерел для вивчення дисципліни.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Фінансовий моніторинг» викладається відповідно до освітньо-професійної програми «Фінансові технології та банківський менеджмент» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».

Метою викладання навчальної дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти системи теоретичних знань і практичних навичок з організації моніторингу фінансових операцій, що здійснюються через фінансову систему України; усунення можливостей легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом в Україні та світі, що стримує розвиток фінансово-банківського сектору, забезпечення економічної безпеки держави, поліпшення інвестиційного клімату держави тощо.

Основні завдання вивчення дисципліни:

Вивчення навчальної дисципліни «Фінансовий моніторинг» здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти спрямовано на формування таких компетентностей:

– **Інтегральна компетентність:**

ІК. Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у професійній діяльності або у процесі навчання у сфері фінансів, банківської справи та страхування, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

– **Загальні компетентності:**

ЗНК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗНК3. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗНК6. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗНК9. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗДК2. Здатність розробляти бізнес-проекти та управляти ними.

– **Спеціальні (фахові) компетентності:**

СНК2. Здатність використовувати теоретичний та методичний інструментарій для діагностики і моделювання фінансової діяльності суб'єктів господарювання.

СНК4. Здатність оцінювати дієвість наукового, аналітичного і методичного інструментарію для обґрунтування управлінських рішень у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

СНК7. Здатність до пошуку, використання та інтерпретації інформації, необхідної для вирішення професійних і наукових завдань в сфері фінансів, банківської справи та страхування.

СНК8. Здатність застосовувати інноваційні підходи в сфері фінансів, банківської справи та страхування.

СДК1. Здатність дотримуватись принципів, прийомів і методів регулювання банківської діяльності, формувати та використовувати інформаційну базу для реалізації заходів управління банківськими ризиками на рівні банків та здійснення нагляду за банківською діяльністю на рівні структурних підрозділів НБУ.

СДК3. Здатність здійснювати стратегічний аналіз фінансового середовища суб'єктів підприємництва, розробляти та реалізовувати його фінансову стратегію, розробляти рекомендації щодо максимізації його ринкової вартості.

СДК5. Здатність діагностувати причини і визначати фактори розвитку кризових явищ та мінімізувати негативні наслідки їх прояву на макро- та мікро- рівні.

Кількість кредитів - 4

Загальна кількість годин - 120 годин

Таблиця 1

Характеристика навчальної дисципліни

Обов'язкова дисципліна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
16/10*	4/2*
Практичні, семінарські заняття	
16/10*	4/2*
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
88/100*	112/116*
в тому числі індивідуальне завдання	
10 год.	

* Заняття у малочисельних групах

Заплановані результати навчання. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі мають досягти наступних результатів:

ПРН1. Використовувати фундаментальні закономірності розвитку фінансів, банківської справи та страхування у поєднанні з дослідницькими і управлінськими інструментами для здійснення професійної та наукової діяльності.

ПРН3. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

ПРН4. Відшукувати, обробляти, систематизувати та аналізувати інформацію, необхідну для вирішення професійних та наукових завдань в сфері фінансів, банківської справи та страхування.

ПРН6. Доступно і аргументовано представляти результати досліджень усно і письмово, брати участь у фахових дискусіях.

ПРН10. Здійснювати діагностику і моделювання фінансової діяльності суб'єктів господарювання.

ПРН13. Оцінювати ступінь складності завдань при плануванні діяльності та опрацюванні її результатів.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Еволюційний розвиток проблеми боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом на міжнародному та національному рівнях

Сутність поняття "відмивання" коштів та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Необхідність міжнародної співпраці для боротьби з легалізацією доходів, здобутих у злочинний спосіб, фінансуванням тероризму, фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Міжнародні організації в сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму. Чорний список FATF. Етапи розвитку системи запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні.

Тема 2. Міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом

Рекомендації FATF. Варшавська Конвенція Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму. Палермська Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Меридська Конвенція ООН проти корупції. Страсбурзька Конвенція Ради Європи ETS №141 про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом. Резолюції Ради Безпеки ООН. Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму. Документи Базельського комітету з банківського нагляду. Документи Егмонтської групи. Вольфсберзькі принципи.

Тема 3. Поняття, види та функції фінансового моніторингу

Сутність поняття «фінансовий моніторинг». Класифікація фінансового моніторингу. Призначення та функції фінансового моніторингу. Історія розвитку фінансового моніторингу. Система фінансового моніторингу, її сутність. Формування систем фінансового моніторингу в Україні та зарубіжних країнах. Міжнародний досвід боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом.

Тема 4. Нормативно-правова база здійснення фінансового моніторингу в Україні

Законодавство, що регулює здійснення фінансового моніторингу в Україні. Рівні нормативного регулювання фінансового моніторингу. Зміни, пов'язані з впровадженням нового закону про фінансовий моніторинг (Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»). Інформаційний супровід державного фінансового моніторингу. Фінансова інформаційна база та основні користувачі фінансової інформації.

Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, відновлення прав і законних інтересів власників.

Тема 5. Завдання, права та обов'язки суб'єктів державного та первинного фінансового моніторингу

Суб'єкти державного фінансового моніторингу та їх повноваження. Порядок проведення фінансового моніторингу на рівні Національного банку України.

Державна служба фінансового моніторингу, її повноваження і функції. Взаємодія Державної служби фінансового моніторингу із суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Види суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Обов'язки та права суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Заходи впливу на банківські установи при порушенні процедури здійснення фінансового моніторингу.

Тема 6. Організація проведення фінансового моніторингу комерційними банками України

Загальні засади здійснення фінансового моніторингу у банках. Вимоги Положення про здійснення банками фінансового моніторингу.

Статус та повноваження працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу. Призначення працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу.

Внутрішні документи банку з питань здійснення фінансового моніторингу. Програма фінансового моніторингу.

Процедура ідентифікації клієнтів банківською установою. Застосування принципу «Знай свого клієнта» у банківській практиці. Порядок проведення ідентифікації клієнтів - фізичних осіб. Порядок проведення ідентифікації клієнтів - юридичних осіб. Особливості проведення ідентифікації дистанційних клієнтів. Встановлення осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності.

Система управління ризиками легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму. Контроль за здійсненням банками фінансового моніторингу з боку Національного банку України

Тема 7. Проведення фінансового моніторингу в фінансових та банківських установах із застосуванням системи оцінки ризиків

Класифікація ризиків банківської установи. Функції підрозділу з питань аналізу та управління ризиками. Діяльність постійно діючих комітетів з управління ризиками.

Національна оцінка ризиків. Джерела інформації, необхідної для проведення національної оцінки ризиків.

Критерії ризику ВК/ФТ. Критерії ризику за типом клієнта. Географічні критерії ризику. Критерії ризику за типом послуги

(продукту). Критерії ризику за каналом постачання послуги (продукту).

Тема 8. Методика оцінки фінансового стану клієнта фінансової та банківської установ та ідентифікація тіньових фінансових операцій

Джерела інформації для проведення аналізу фінансового стану. Вивчення фінансової діяльності клієнта.

Індикатори підозрілості фінансових операцій.

Сутність процесу відмивання грошей, одержаних злочинним шляхом. Стадії та інструменти легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Моделі відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Типові схеми відмивання коштів у міжнародній практиці. Типології легалізації злочинних коштів в Україні. Загальні міжнародні та вітчизняні тенденції легалізації злочинних фінансових коштів.

Структура навчальної дисципліни «Фінансовий моніторинг» представлена у таблиці 2.

Таблиця 2

Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьо- го	у тому числі					усьо- го	у тому числі				
		л	п	ла б.	інд .	с. р.		л	п	ла б.	інд .	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Еволюційний розвиток проблеми боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом на міжнародному та національному рівнях	15/15 *	2/ 1*	2/ 1*	-	-	11/1 3*	15/15 *	1/ 1*	-	-	-	14/1 4*
Тема 2. Міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом	15/15 *	2/ 2*	2/ 2*	-	-	11/1 1*	15/15 *	1/ 1*	-	-	-	14/1 4*
Тема 3. Поняття, види та функції фінансового моніторингу	15/15 *	2/ 1*	2/ 1*	-	-	11/1 3*	15/15 *	1/ 0*	-	-	-	14/1 5*
Тема 4. Нормативно- правова база здійснення фінансового моніторингу в Україні	15/15 *	2/ 1*	2/ 1*	-	-	11/1 3*	15/15 *	1/ 0*	-	-	-	14/1 5*

Тема 5. Завдання, права та обов'язки суб'єктів державного та первинного фінансового моніторингу	15/15*	2/1*	2/1*	-	-	11/13*	15/15*	-	1/1*	-	-	14/14*
Тема 6. Організація проведення фінансового моніторингу комерційними банками України	15/15*	2/1*	2/1*	-	-	11/13*	15/15*	-	1/1*	-	-	14/14*
Тема 7. Проведення фінансового моніторингу в фінансових та банківських установах із застосуванням системи оцінки ризиків	15/15*	2/1*	2/1*	-	-	11/13*	15/15*	-	1/0*	-	-	14/15*
Тема 8. Методика оцінки фінансового стану клієнта фінансової та банківської установ та ідентифікація тіньових фінансових операцій	15/15*	2/2*	2/2*	-	-	13/13*	15/15*	-	1/0*	-	-	14/15*
Усього годин	120/120*	16/10*	16/10*	-	-	88/100*	120/120*	4/2*	4/2*	-	-	112/116*
Підсумковий контроль: екзамен												
РАЗОМ:	годин	120					120					
	кредитів	4					4					

* Заняття у малочисельних групах

3. Методичні вказівки з підготовки до практичних занять

Робочою програмою навчальної дисципліни «Фінансовий моніторинг» передбачено проведення практичних занять за темами, що подані у таблиці 3.

Таблиця 3

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин, д.ф.н.	Кількість годин, з.ф.н.
1.	Тема 1. Еволюційний розвиток проблеми боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом на міжнародному та національному рівнях	2/1*	-
2.	Тема 2. Міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом	2/2*	-
3.	Тема 3. Поняття, види та функції фінансового моніторингу	2/1*	-
4.	Тема 4. Нормативно-правова база здійснення фінансового моніторингу в Україні	2/1*	-
5.	Тема 5. Завдання, права та обов'язки суб'єктів державного та первинного фінансового моніторингу	2/1*	1/1*
6.	Тема 6. Організація проведення фінансового моніторингу комерційними банками України	2/1*	1/1*
7.	Тема 7. Проведення фінансового моніторингу у фінансових та банківських установах із застосуванням системи оцінки ризиків	2/1*	1/0*
8.	Тема 8. Методика оцінки фінансового стану клієнта фінансової та банківської установ та ідентифікація тіншових фінансових операцій	2/2*	1/0*
	Разом	16/10*	4/2*

* Заняття у малочисельних групах

Нижче наведено завдання до практичних занять у розрізі окремих тем.

Завдання до теми №1. Еволюційний розвиток проблеми боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом на міжнародному та національному рівнях

1. Вивчити критерії віднесення держав до чорного списку FATF. Проаналізувати перелік країн, що були віднесені до чорного списку FATF за останні 15 років. Результат оформити у вигляді таблиці 4.

Таблиця 4

Перелік країн, що були віднесені до чорного списку FATF у 20__-20__ роках

Рік	Країни
2011	
2012	
і т.д.	

2. Вивчити перелік офшорних зон згідно із законодавством України.
3. Визначити основні етапи розвитку боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом на міжнародному та національному рівнях. Результати оформити у вигляді таблиці.

Таблиця 5

Етапи розвитку боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом на міжнародному та національному рівнях

Етап, його часові інтервали	Характеристика етапу

4. Необхідно узгодити подані визначення і терміни:

_____ — ініціативне об'єднання одинадцяти провідних банків світу для розробки та підписання документу «Загальні директиви з протидії відмиванню доходів у приватному банківському секторі» .

_____ — неформальна організація фінансових розвідок країн світу, створена у 1995 році.

_____ — міжурядовий орган, який визначає стандарти та розробляє політику у сфері боротьби з легалізацією злочинних доходів та фінансуванням тероризму.

_____ — методи і процедури, що дозволяють одержані в результаті незаконної діяльності кошти переводити в інші активи для приховання їх дійсного походження, справжніх власників або інших аспектів, що могло б свідчити про порушення законодавства.

_____ — документи, що підготовлені Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, які були визнані Міжнародним валютним фондом та Світовим банком як міжнародні стандарти боротьби з легалізацією злочинних доходів та фінансуванням тероризму.

_____ — господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці.

_____ — надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для організації, підготовки і вчинення окремим терористом або терористичною організацією терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту, будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби здійснення таких дій.

_____ — перелік країн, які не співпрацюють з міжнародним співтовариством у боротьбі з легалізацією злочинних доходів та фінансуванням тероризму

- А. Легалізація
- Б. Вольфсбергська група
- В. Група Егмонт
- Г. Рекомендації FATF
- Д. Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF)
- Е. Тіньова економіка
- Є. Фінансування тероризму
- Ж. Чорний список FATF

Завдання до теми №2. Міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

1. Розглянути Рекомендації ФАТФ.
2. Опрацювати Базельські принципи.
3. Опрацювати Вольфсберзькі принципи.
4. Скласти презентацію за одним із питань (1, або 2, або 3)
5. Проаналізувати основні конвенції у сфері ПВД/ФТ:

- Варшавська Конвенція Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму.
- Палермська Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності.
- Меридська Конвенція ООН проти корупції.
- Страсбурзька Конвенція Ради Європи ETS №141 про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом.
- І т.д.

Результати представити у вигляді таблиці 6.

Таблиця 6

Основні конвенції у сфері ПВД/ФТ

№	Назва нормативного документу	Сфера застосування	Кількість країн, які ратифікували
1	Варшавська Конвенція Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму		
2			
3 і т.д.			

Завдання до теми №3. Поняття, види та функції фінансового моніторингу

1. Обґрунтувати необхідність та доцільність побудови системи фінансового моніторингу. Результат оформити у вигляді есе обсягом 1 стор.
2. Зробити порівняльну характеристику системи фінансового моніторингу України і двох країн-членів ЄС на вибір. Результат оформити у вигляді таблиці довільної форми.
3. Вивчити склад суб'єктів державного фінансового моніторингу. Порівняйте їх повноваження і завдання у сфері фінансового моніторингу. Результат оформити у вигляді таблиці 7.

Таблиця 7

Суб'єкти державного фінансового моніторингу

№	Суб'єкт державного фінансового моніторингу	Повноваження у сфері фінансового моніторингу	Завдання у сфері фінансового моніторингу
1	Національний банк України		
2	КМУ		
3	Міністерство юстиції України		
і т.д.	І т.д.		

4. Необхідно узгодити подані визначення і терміни:

_____ — сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з виявлення фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу відповідно до статті 16 Закону, із застосуванням підходу, що ґрунтується на проведенні оцінки ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

_____ — центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом

Міністрів України через Міністра фінансів України. Держфінмоніторинг є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу.

_____— сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

_____— сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу відповідно до статті 15 Закону, ідентифікації учасників таких операцій та вивчення їх діяльності, ведення обліку цих операцій та відомостей про їх учасників тощо.

_____— сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

- А. Фінансовий моніторинг
- Б. Обов'язковий фінансовий моніторинг
- В. Внутрішній фінансовий моніторинг
- Г. Державна служба фінансового моніторингу України
- Д. Державний фінансовий моніторинг

**Завдання до теми №4. Нормативно-правова база здійснення
фінансового моніторингу у фінансових та банківських
установах**

1. Опрацювати зміст Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення". Основні положення Закону подати у вигляді анотації.
2. Розглянути нормативну базу регулювання фінансового моніторингу в Україні. Визначити рівні нормативного регулювання фінансового моніторингу в Україні. Результати представити у вигляді таблиці 8.

Таблиця 8

**Рівні нормативного регулювання фінансового
моніторингу в Україні**

№	Рівень	Нормативні документи
1	Конституційний	Конституція України
2	Кодекси України	
3	Закони України	
4	Постанови КМУ	
5	Накази міністерств	
6	Інші підзаконні нормативні акти	

Завдання до теми №5. Завдання, права та обов'язки суб'єктів державного та первинного фінансового моніторингу

1. Зробити порівняльну характеристику суб'єктів державного фінансового моніторингу. Результат представити у вигляді таблиці 9.

Таблиця 9

Характеристика суб'єктів державного фінансового моніторингу

№	Суб'єкт державного фінансового моніторингу	Правовий статус	Повноваження	Функції
1	Національний банк України			
2	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку			
3	Державна служба фінансового моніторингу України			
і т.д.	....			

2. Зробити порівняння обов'язків звичайних та спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Результат представити у вигляді таблиці довільної форми.
3. Вивчити організаційну структуру Державної служби фінансового моніторингу. Результати надати у вигляді схеми.

Завдання до теми 6. Організація проведення фінансового моніторингу комерційними банками України

1. Проаналізувати склад і зміст внутрішніх документів банку з питань здійснення фінансового моніторингу. Результати подати у вигляді таблиці 10.

Таблиця 10

Внутрішні документи банку з питань здійснення фінансового моніторингу

Назва документу	Сфера регулювання	Зміст	Порядок затвердження

2. Скласти програму фінансового моніторингу комерційного банку.

3. Необхідно узгодити подані визначення і терміни:

_____ - комплекс ризик-орієнтованих заходів, які здійснюються на постійній основі та встановлені внутрішніми документами банку з питань ПВК/ФТ, проведення яких дає змогу банку виявити фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу;

_____ - процедура здійснення банком верифікації особи в режимі відеотрансляції;

_____ - працівник банку, відповідальний за проведення фінансового моніторингу в банку;

_____ - політика, правила, програми, методики, інші документи, що розроблені та затверджені банком з метою належного виконання функцій СПФМ;

_____ - паспорт громадянина України або інший документ, що посвідчує особу та відповідно до законодавства

України може бути використаний на території України для укладення правочинів;

_____ - метод фотофіксації особи в режимі реального часу із використанням алгоритмів, що дають змогу відрізнити реальну людину від репродукції у будь-якому вигляді її зовнішності (наприклад, цифрова репродукція, грим, маска);

_____ - документ, який містить обов'язкові реквізити [найменування особи (юридична або фізична), яка склала документ, найменування документа, дату і місце складання, зміст та обсяг операції, одиницю її вимірювання, підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу - ініціатора здійснення операції; найменування одержувача коштів, номер(и) рахунку(ів)], та є підставою для відображення фінансової операції в СА;

_____ - ризик, який є керованим, підконтрольним банку, не може спричинити підвищення юридичного ризику та ризику репутації, а також погіршення фінансових результатів діяльності банку чи завдати шкоди його кредиторам і клієнтам;

_____ - тимчасове зупинення процедури проведення фінансової операції у разі виявлення банком інформації, що потребує подальшого аналізу на предмет необхідності вжиття банком певних дій з метою виконання ним обов'язків законодавства у сфері ПВК/ФТ та/або внутрішніх документів банку з питань ПВК/ФТ, зокрема у разі збігу даних учасника фінансової операції з даними особи з переліку терористів;

- А. призупинення здійснення фінансової операції
- Б. первинний документ
- В. метод розпізнавання реальності особи (liveness detection method)
- Г. прийнятний рівень ризиків ВК/ФТ
- Д. аналіз фінансових операцій
- Е. відповідальний працівник банку
- Є. ідентифікаційний документ
- Ж. відеоверифікація
- З. внутрішні документи банку з питань ПВК/ФТ

Завдання до теми 7. Проведення фінансового моніторингу в фінансових та банківських установах із застосуванням системи оцінки ризиків

1. Проаналізувати критерії ризику ВК/ФТ відповідно до Положення про здійснення банками фінансового моніторингу. Результати дослідження представити у вигляді таблиці 11.

Таблиця 11

Критерії ризику ВК/ФТ

Група критеріїв	Перелік критеріїв
I. Критерії ризику за типом клієнта	
і т.д.	

2. Необхідно назвати критерії ризику, які можуть свідчити про те, що клієнт є компанією-оболонкою.

3. Необхідно узгодити подані визначення і терміни:

_____ - це критерії ризику ВК/ФТ, що притаманні правовій формі, структурі власності клієнта, діловій, професійній чи особистій діяльності клієнта та його КБВ.

_____ - це критерії ризику ВК/ФТ, притаманні співпраці між банком та клієнтом, який (КБВ якого) пов'язаний із державою (територією), на якій економічні, соціальні, правові чи політичні умови можуть спричинити високий рівень ризику ВК/ФТ.

_____ - це критерії ризику ВК/ФТ, притаманні відповідній послугі (продукту) банку.

_____ - це критерії ризику ВК/ФТ, притаманні каналу постачання послуги (продукту), тобто тому, яким чином клієнт отримує та використовує послугу (продукт).

А. Критерії ризику за типом послуги (продукту)

Б. Критерії ризику за каналом постачання послуги (продукту)

В. Географічні критерії ризику

Г. Критерії ризику за типом клієнта

Завдання до теми 8. Методика оцінки фінансового стану клієнта фінансової та банківської установ та ідентифікація тіньових фінансових операцій

1. Залежно від виду діяльності суб'єкти мають різний ризик бути залученими до вчинення ВК/ФТ/ФЗМЗ. Необхідно дати характеристику ризиків бути залученими до вчинення ВК/ФТ/ФЗМЗ за різними видами діяльності (не менше 5 видів діяльності). Результати дослідження представити у вигляді таблиці 12. Приклад виконання завдання наведено у таблиці 13.

Таблиця 12

Ризики бути залученими до вчинення ВК/ФТ/ФЗМЗ за різними видами діяльності

№	Вид діяльності	Характеристика ризиків

Таблиця 13

Приклад виконання завдання

№	Вид діяльності	Характеристика ризиків
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	Фактором ризику для зазначених видів діяльності є використання значних обсягів готівки для проведення розрахунків з контрагентами та важкий контроль реальних обсягів виробництва/вирощування/продажу продукції. Даний фактор значно ускладнює контроль та відстеження обсягів розрахунків з кожним окремим суб'єктом господарювання. У багатьох випадках відсутні документи, що підтверджують розрахунки, а також вид діяльності дає можливість формувати продукцію поза обліком шляхом заниження показників виробництва.

		<p>Можливі ризики:</p> <ul style="list-style-type: none"> • здійснення експортних операцій без повернення валютної виручки або введення в обіг продукції невідомого походження. <p>За різними оцінками, значна частина обсягу земель сільськогосподарського призначення обробляється поза межами обліку та сплати податків.</p>
--	--	---

2. Назвіть основні типології відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. Дайте детальну характеристику однієї із наведених типологій. Результати дослідження представити у вигляді таблиці або схеми.

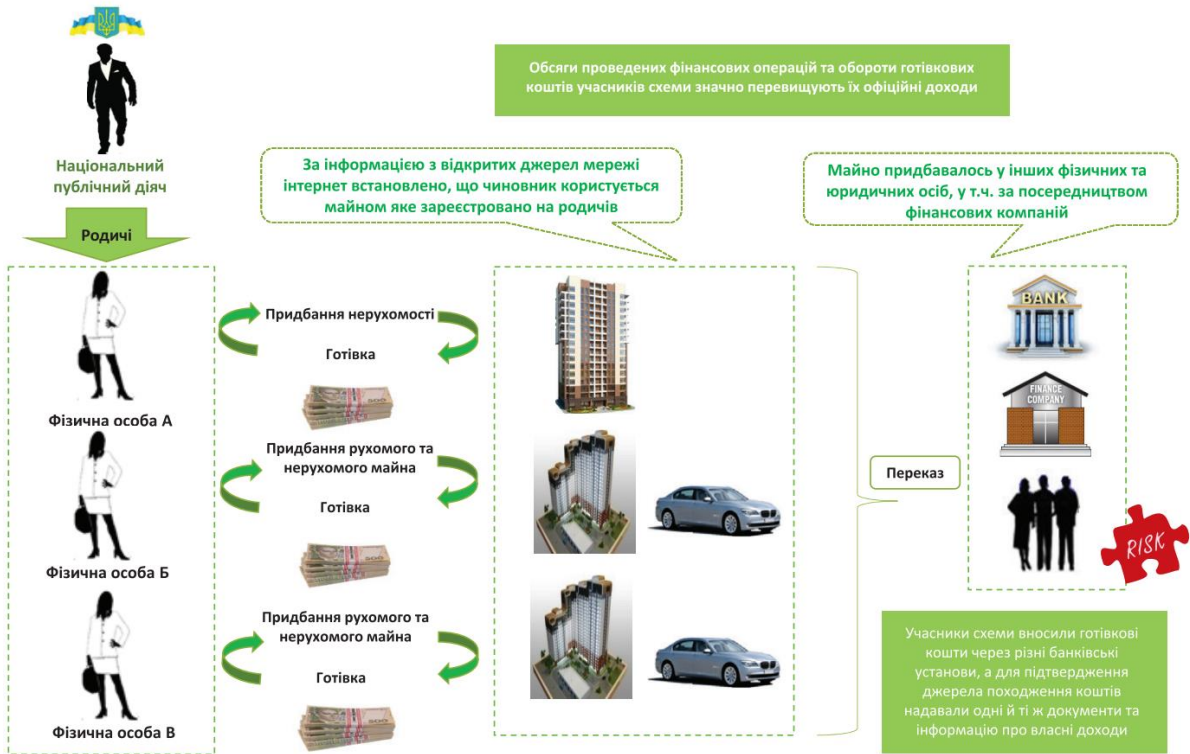
Приклад виконання завдання

Типологія: Відмивання доходів членами сім'ї національного публічного діяча шляхом інвестування в дороговартісне майно

Опис приховування джерел походження незаконних доходів.

Члени сім'ї національного публічного діяча придбавали у власність рухоме та нерухоме майно. При цьому, за інформацією з відкритих джерел мережі Інтернет встановлено, що дане майно було у користуванні самого національного публічного діяча. Придбання майна здійснювалось за готівку в інших фізичних та юридичних осіб, фінансових компаній. Учасники схеми вносили готівкові кошти через різні банківські установи, а для підтвердження джерела походження коштів надавали одні й ті ж документи про джерела походження. При цьому, обсяги проведених фінансових операцій та обороти готівкових коштів по рахунках учасників схеми значно перевищували офіційно задекларовані ними доходи. Це може свідчити, що фінансові операції були спрямовані на легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (використання коштів з непідтверджених джерел).

Схема приховування джерел походження незаконних доходів

4. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи

Самостійна робота виконується у розрізі тем, передбачених тематичним планом дисципліни «Фінансовий моніторинг». Завдання для самостійної роботи подано у таблиці 14.

Таблиця 14

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин, д.ф.н.	Кількість годин, з.ф.н.
1.	Опрацювати конспект за темою 1. Підготовка аналітичних доповідей з теми 1.	11/13*	14/14*
2.	Опрацювати конспект за темою 2. Пошук, підбір та огляд інформаційних джерел за заданою тематикою.	11/11*	14/14*
3.	Опрацювати конспект за темою 3. Підготовка до дискусії щодо формування систем фінансового моніторингу в Україні та зарубіжних країнах.	11/13*	14/15*
4.	Опрацювати конспект за темою 4. Пошук, підбір та огляд інформаційних джерел за заданою тематикою.	11/13*	14/15*
5.	Опрацювати конспект за темою 5. Пошук, підбір та огляд інформаційних джерел за заданою тематикою.	11/13*	14/14*
6.	Опрацювати конспект за темою 6. Підготовка до дискусії щодо контролю за здійсненням банками фінансового моніторингу з боку Національного банку України	11/13*	14/14*
7.	Опрацювати конспект за темою 7 Підготовка до дискусії на тему: «Національна система оцінки ризиків ВК/ФТ».	11/11*	14/15*
8.	Опрацювати конспект за темою 8. Підготовка доповідей з тем: «Типології відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом»; «Загальні міжнародні та вітчизняні тенденції легалізації злочинних фінансових коштів».	11/13*	14/15*
	Разом	88/100*	112/116*

* Заняття у малочисельних групах

Індивідуальні завдання (контрольна робота)

В рамках самостійної роботи здобувач має виконати контрольну роботу, на виконання якої передбачено 10 годин. Робота виконується як дослідне завдання з метою узагальнення, поглиблення і закріплення теоретичних знань, одержаних під час навчання, та вміння самостійно досліджувати і аналізувати інформаційні джерела, статистичні і практичні матеріали.

Контрольна робота сприяє оволодінню сучасним інструментарієм фінансового моніторингу, а також розвитку творчого мислення, опануванню вмінь та навичок ефективного моніторингу.

Вимоги до виконання контрольної роботи

1. Контрольна робота виконується самостійно в паперовому або електронному вигляді і подається на перевірку НЕ ПІЗНІШЕ, НІЖ ЗА 10 ДНІВ ДО ІСПИТУ.

2. Контрольна робота має наступну структуру:

- титульна сторінка (додаток А);
- текстова частина, яка включає обґрунтовані відповіді на запитання, передбачені у відповідній таблиці, згідно з варіантом здобувача. При використанні нормативних джерел, довідкової та іншої літератури необхідно робити відповідні посилання на список використаних джерел;
- відповіді на тестові завдання;
- список використаних джерел.

3. Виконують роботу з використанням шрифту Times New Roman розмір (кеглем) 14 пт. Міжрядковий інтервал – полуторний (1,5). Поля: ліве –30 мм, праве –10 мм, верхнє –20 мм, нижнє –20 мм. Абзацний відступ має бути однаковим по всьому тексту роботи і рівним 1,25 см.

Завдання та контрольну роботу подано у таблиці 15.

Завдання на контрольну роботу за варіантами

Варіант	Завдання/питання
1	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обґрунтуйте актуальність проблеми легалізації злочинних доходів у сучасній економіці. 2. FATF: створення і функціонування. 3. Зміст та значення Рекомендацій FATF. 4. Чим можна пояснити необхідність регулярних переглядів Рекомендацій FATF, у чому їх суть? 5. Назвіть діючі міжнародні організації у сфері боротьби з відмиванням злочинних доходів, що створені по типу FATF. Охарактеризуйте їх функції та призначення. 6. «Чорний список» FATF: сутність, умови включення, актуальний перелік країн, що включені до нього. Чи була до нього включена Україна? 7. Правові основи боротьби з відмиванням грошей у провідних країнах світу. 8. Основні принципи, що лежать в основі побудови системи протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму. 9. Відповідальність за порушення вимог Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». 10. Тести.
2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення системи фінансового моніторингу в Україні: основні етапи і завдання. 2. Правові засади боротьби з легалізацією злочинних доходів. 3. Завдання, функції та повноваження Кабінету Міністрів України у сфері протидії легалізації злочинних коштів. 4. Завдання, функції та повноваження Державної служби фінансового моніторингу України. 5. Організація фінансового моніторингу на рівні Національного банку України. 6. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу : завдання, повноваження та обов'язки. 7. Ідентифікація клієнтів банук. 8. Відповідальність за порушення законодавства у сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму. 9. Які зміни запровадив Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та

	<p>фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». щодо вдосконалення процедури «замороження» активів?</p> <p>10.Тести .</p>
3	<ol style="list-style-type: none"> 1. Охарактеризуйте сутність поняття «відмивання» коштів та визначення терміну «легалізація» у законодавстві України. 2. Стадії та інструменти відмивання коштів. 3. Типові схеми відмивання грошей, визначені FATF. 4. Механізм створення в Україні типологій легалізації злочинних коштів. 5. Сутність схем відмивання коштів, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю. 6. Належна перевірка клієнта. 7. Типології відмивання коштів у банківських установах. 8. Джерела та механізми фінансування терористичних угруповань та терористичних операцій. 9. Які зміни запровадив Закон України «Про фінансовий моніторинг» від 06.12.2019 № 361-ІХ (зі змінами) стосовно процедури переказу коштів? <p>10. Тести.</p>
4	<ol style="list-style-type: none"> 1. Організаційна структура здійснення фінансового моніторингу у банках. 2. Вимоги до кваліфікації працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу. 3. Характеристика Програми здійснення фінансового моніторингу. 4. Порядок створення системи фінансового моніторингу у відокремлених підрозділах банку. 5. Обґрунтуйте необхідність оцінки ризиків ВК/ФТ. 6. Опишіть систему оцінювання у банку ризику використання його послуг з метою відмивання злочинних доходів або фінансування тероризму. 7. Контроль за організацією та проведенням фінансового моніторингу з боку НБУ. 8. Процедура замороження активів та зупинення фінансових операцій. 9. Які зміни запровадив Закону України «Про фінансовий моніторинг» від 06.12.2019 № 361-ІХ (зі змінами) щодо удосконалення процедури верифікації клієнта? <p>10.Тести.</p>
5	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проведення ідентифікації клієнтів банків (фізичні і юридичні особи). 2. Зміст програми «Знай свого клієнта». 3. Національна оцінка ризиків. 4. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та

<p>протидії.</p> <p>5. Проведення верифікації клієнтів банків.</p> <p>6. Вимоги щодо ідентифікації власників істотної участі у господарському товаристві.</p> <p>7. Порядок відмови банку від встановлення (підтримання) ділових відносин / проведення фінансової операції.</p> <p>8. Права банків щодо одержання необхідних документів у процесі ідентифікації клієнтів.</p> <p>9. Загальні міжнародні та вітчизняні тенденції легалізації злочинних фінансових коштів</p> <p>10.Тести.</p>

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Яка країна вперше почала вживати терміни "брудні гроші" та "відмивання грошей":

- а) США;
- б) Великобританія;
- в) Нідерланди;
- г) Японія.

2. Чи є правильним твердження:

"Резолюція 1267 Ради Безпеки ООН була спрямована проти руху "Талібан" та організації "Аль-Каїда":

- а) так;
- б) ні.

3. Які рівні згідно із Законом України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення", має система ПВД/ФТ:

- а) первинного та державного;
- б) первинного та вторинного;
- в) зовнішнього та внутрішнього;
- г) державного та приватного.

4. Чи є правильним твердження:

"Критерії визначення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансового моніторингу, є чітко закріпленими в Законі України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення":

- а) так;
- б) ні.

5. Державна служба фінансового моніторингу є:

- а) підрозділом фінансової розвідки;
- б) правоохоронним органом;
- в) фінансовою установою;

г) центральним органом виконавчої влади.

6. Вкажіть, за яким критерієм НЕ здійснюється оцінювання ризиків клієнтів СПФМ:

- а) тип клієнта;
- б) географічне розташування держави реєстрації клієнта;
- в) канал постачання товарів та послуг;
- г) тип товарів та послуг;
- д) строк функціонування.

7. Хто несе відповідальність за неналежну організацію внутрішньої системи ПВД/ФТ суб'єкта первинного фінансового моніторингу:

- а) керівник суб'єкта первинного фінансового моніторингу;
- б) головний бухгалтер;
- в) відповідальний за фінансовий моніторинг працівник;
- г) керівник відділу нагляду Держфінмоніторингу.

8. Встановіть відповідність між видами відповідальності та характерними їм видами покарань:

а) штраф	1) адміністративна відповідальність
б) позбавлення ліцензії	2) кримінальна відповідальність
в) позбавлення волі	3) цивільно-правова відповідальність
г) конфіскація майна	4) дисциплінарна відповідальність.
д) призупинення діяльності	

9. Що було початком боротьби з явищем легалізації доходів:

- а) створення Інтерполу;
- б) створення FATF;
- в) прийняття Віденської конвенції;
- г) прийняття 40 рекомендацій FATF.

10. Чи є правильним твердження:

"Україна двічі була внесена до "чорного" списку FATF":

- а) так;
- б) ні.

11. Установіть відповідність між скороченими й повними назвами міжнародних організацій у сфері ПВД/ФТ:

а) FATF	1) Спеціальний комітет експертів Ради Європи із взаємного оцінювання заходів ПВД/ФТ
б) ЄАГ	2) Група з розроблення фінансових заходів ПВД/ФТ
в) MONEYVAL	3) Група Підрозділів фінансової розвідки
г) Група Егмонт	4) Регіональна група за типом FATF.

12. Чи є правильним твердження:

"Критерії визначення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансового моніторингу, чітко визначені Законом України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення":

- а) так;
- б) ні.

13. Який статус України в цих організаціях?

Встановіть відповідність:

а) FATF	1) член
б) ЄАГ	2) спостерігач
в) MONEYVAL	3) асоційований учасник
г) Група Егмонт	4) претендент.

14. Розмістіть в хронологічному порядку основні міжнародні акти у сфері ПВД/ФТ:

- а) Палермська конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності;
- б) Страсбурзька конвенція ETS № 141;
- в) Меридська конвенція ООН проти корупції;
- г) 40 Рекомендацій FATF;

- д) Віденська конвенція ООН;
- е) Варшавська конвенція Ради Європи Про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму;
- ж) Міжнародні стандарти з ПВД/ФТ і з розповсюдження зброї масового знищення;
- з) Нью-Йоркська міжнародна конвенція Про боротьбу з фінансуванням тероризму;
- и) Резолюція 1267 Ради Безпеки ООН;
- к) Шанхайська конвенція Про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом;

15. Ким може бути призначений і звільнений з посади Голова Держфінмоніторингу України:

- а) Президентом України;
- б) Кабінетом Міністрів України;
- в) Міністром фінансів;
- г) Верховною Радою України?

16. Установіть відповідність між видами міжнародних організацій у сфері ПВД/ФТ і метою їхнього створення:

а) FATF	1) надання сприяння державам регіону у створенні належних правових та інституційних основ ПВД/ФТ за стандартами FATF
б) ЄАГ	2) забезпечення того, що його країни-члени мають ефективні системи ПВД/ФТ та відповідають міжнародним стандартам у цій сфері
в) MONEYVAL	3) проведення засідань для ПФР з усього світу з метою покращення співробітництва у сфері ПВД/ФТ, а також сприяння впровадженню національних програм у цій сфері
г) Група Егмонт	4) встановлення стандартів та сприяння ефективному здійсненню правових, нормативних та оперативних заходів щодо ПВД/ФТ та інших загроз для цілісності міжнародної фінансової системи.

17. Встановіть відповідність між скороченими й повними назвами міжнародних актів у сфері ПВД/ФТ:

а) Страсбурзька конвенція Ради Європи ETS № 141	1) Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин
б) Нью-Йоркська міжнародна конвенція	2) Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом
в) Варшавська конвенція Ради Європи	3) Про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму
г) Віденська конвенція ООН	4) Проти корупції
д) Меридська конвенція ООН	5) Про боротьбу з фінансуванням тероризму.

18. Які наслідки несплати суб'єктом первинного фінансового моніторингу штрафу протягом встановленого строку?

- а) орган державного фінансового моніторингу звертається до суду з позовною заявою про стягнення з суб'єкта первинного фінансового моніторингу відповідної суми штрафу;
- б) орган державного фінансового моніторингу зупиняє дію ліцензії на здійснення суб'єктом первинного фінансового моніторингу певних видів господарської діяльності;
- в) сума штрафу до сплати подвоюється;
- г) орган державного фінансового моніторингу анулює ліцензію на здійснення суб'єктом первинного фінансового моніторингу певних видів господарської діяльності.

19. Ризиками фінансової установи, що пов'язані з відмиванням злочинних коштів є:

- а) проведення фінансових операцій, пов'язаних із відмиванням грошей;
- б) неналежна ідентифікація клієнтів під час здійснення фінансових операцій;
- в) невиконання (неповне виконання) обов'язків із протидії відмиванню доходів, встановлених законодавством;

- г) здійснення операцій із податкової оптимізації;
- д) перевищення повноважень під час зупинення проведення фінансової операції;
- е) порушення законодавства з питань додержання таємниці під час розкриття інформації Держфінмоніторингу.

20. Які з наведених суб'єктів не є спеціально визначеним суб'єктом первинного фінансового моніторингу (СПФМ):

- а) суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами й дорогоцінним камінням і виробами з них;
- б) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино;
- в) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги;
- г) суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій із купівлі-продажу нерухомого майна;
- д) усі відповіді неправильні?

21. СПФМ зобов'язані повідомляти Державну службу фінансового моніторингу України про:

- а) призначення особи, яка тимчасово виконуватиме обов'язки відповідального працівника в разі його відсутності;
- б) зміну відомостей про суб'єкта первинного фінансового моніторингу та/або про відповідального працівника чи особу, яка тимчасово виконує його обов'язки;
- в) призначення чи звільнення відповідального працівника;
- г) усі відповіді правильні.

22. "Найближчий" синонім до терміну "типологія відмивання грошей" – це:

- а) класифікація;
- б) узагальнена модель;
- в) узагальнені матеріали;
- г) тематичне угруповання.

23. Чи є правильним твердження:

"чорні/брудні" гроші – це гроші, одержані з будь-яким порушенням чинного законодавства:

- а) так;
- б) ні.

24. Вставте пропущену назву:

... – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

25. Вставте пропущений термін:

... – це відрив незаконних доходів від їхніх джерел шляхом складного ланцюга фінансових операцій, спрямованих на маскування й заплутування сліду цих доходів.

26. Вставте пропущену назву:

... – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

27. Вставте пропущену назву:

... – це сукупність заходів Спеціально вповноваженого органу України з аналізу інформації щодо фінансових операцій, що надається суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а також сукупність заходів із перевірки такої інформації відповідно до законодавства України.

28. Вставте пропущені слова:

"Суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані забезпечувати реєстрацію фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, не пізніше ... з дати їхнього виявлення".

29. Вставте пропущений термін:

... – це перетворення чи передавання майна, одержаного внаслідок злочинної діяльності.

30. Вставте пропущений термін:

... – це сукупність заходів, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері ПВД/ФТ.

5. Питання для підготовки до іспиту

з навчальної дисципліни «Фінансовий моніторинг»

1. Сутність поняття "відмивання" коштів та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.
2. Необхідність міжнародної співпраці для боротьби з легалізацією доходів, здобутих у злочинний спосіб, фінансуванням тероризму, фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення.
3. Міжнародні організації в сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму.
4. Чорний список FATF.
5. Етапи розвитку системи запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні.
6. Рекомендації FATF.
7. Варшавська Конвенція Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму.
8. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму.
9. Палермська Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності.
10. Меридська Конвенція ООН проти корупції.
11. Страсбурзька Конвенція Ради Європи ETS №141 про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом.
12. Резолюції Ради Безпеки ООН. Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму.
13. Документи Базельського комітету з банківського нагляду.
14. Документи Егмонтської групи.
15. Вольфсберзькі принципи.
16. Сутність поняття «фінансовий моніторинг».
17. Класифікація фінансового моніторингу.
18. Призначення та функції фінансового моніторингу.

19. Історія розвитку фінансового моніторингу.
20. Система фінансового моніторингу, її сутність.
21. Формування систем фінансового моніторингу в Україні та зарубіжних країнах.
22. Міжнародний досвід боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом.
23. Законодавство, що регулює здійснення фінансового моніторингу в Україні.
24. Рівні нормативного регулювання фінансового моніторингу.
25. Зміни, пов'язані з впровадженням нового закону про фінансовий моніторинг (Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»).
26. Інформаційний супровід державного фінансового моніторингу. Фінансова інформаційна база та основні користувачі фінансової інформації.
27. Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, відновлення прав і законних інтересів власників.
28. Суб'єкти державного фінансового моніторингу та їх повноваження.
29. Порядок проведення фінансового моніторингу на рівні Національного банку України.
30. Державна служба фінансового моніторингу, її повноваження і функції.
31. Взаємодія Державної служби фінансового моніторингу із суб'єктами первинного фінансового моніторингу.
32. Види суб'єктів первинного фінансового моніторингу.
33. Обов'язки та права суб'єктів первинного фінансового моніторингу.
34. Заходи впливу на банківські установи при порушенні процедури здійснення фінансового моніторингу.
35. Загальні засади здійснення фінансового моніторингу у банках.
36. Вимоги Положення про здійснення банками фінансового моніторингу.

37. Статус та повноваження працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу.
38. Призначення працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу.
39. Внутрішні документи банку з питань здійснення фінансового моніторингу.
40. Програма фінансового моніторингу.
41. Процедура ідентифікації клієнтів банківською установою.
42. Застосування принципу «Знай свого клієнта» у банківській практиці.
43. Порядок проведення ідентифікації клієнтів - фізичних осіб.
44. Порядок проведення ідентифікації клієнтів - юридичних осіб.
45. Особливості проведення ідентифікації дистанційних клієнтів.
46. Встановлення осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності.
47. Система управління ризиками легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму.
48. Контроль за здійсненням банками фінансового моніторингу з боку Національного банку України
49. Класифікація ризиків банківської установи.
50. Функції підрозділу з питань аналізу та управління ризиками. Діяльність постійно діючих комітетів з управління ризиками.
52. Національна оцінка ризиків.
53. Джерела інформації, необхідної для проведення національної оцінки ризиків.
54. Критерії ризику ВК/ФТ.
55. Критерії ризику за типом клієнта.
56. Географічні критерії ризику.
57. Критерії ризику за типом послуги (продукту).
58. Критерії ризику за каналом постачання послуги (продукту).
59. Джерела інформації для проведення аналізу фінансового стану. Вивчення фінансової діяльності клієнта.
60. Індикатори підозрілості фінансових операцій.
61. Сутність процесу відмивання грошей, одержаних злочинним шляхом.

62. Стадії та інструменти легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

63. Моделі відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом.

64. Типові схеми відмивання коштів у міжнародній практиці.

65. Типології легалізації злочинних коштів в Україні.

66. Загальні міжнародні та вітчизняні тенденції легалізації злочинних фінансових коштів.

6. Система оцінювання навчальної діяльності здобувача

У даному курсі використовуються наступні форми контролю навчальної діяльності здобувача:

- відповіді на практичних заняттях;
- перевірка виконання поточних та контрольних письмових робіт в рамках самостійної роботи здобувачів;
- підсумковий контроль у вигляді письмового екзамену.

Засобами оцінювання результатів навчання можуть бути:

- стандартизовані тести;
- аналітичні звіти, реферати, есе;
- розрахункові та розрахунково-графічні роботи;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- виступи на наукових заходах.

Схема нарахування балів з навчальної дисципліни подана у таблиці 16.

Таблиця 16

Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання									Разом	Екзамен	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	Контрольна робота			
6	6	6	6	6	6	6	6	12	60	40	100

T1, T2 ... – теми розділів.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

За кожне практичне заняття встановлено максимальну кількість балів, яку можна отримати, за умови виконання усіх переданих видів робіт повністю та без помилок. Може бути передбачено надання усної чи письмової відповіді на запитання з теми практичного заняття, виконання письмового завдання, а також чіткі відповіді здобувача на додаткові питання викладача в межах, винесеної на обговорення теми.

Зниження поточного балу можливе у випадках надання неповної відповіді на основне питання (часткове виконання

завдання), відсутності правильної відповіді на додаткові питання.

Мінімальна кількість набраних балів для допуску здобувача до екзамену становить 30 балів.

Підсумком вивчення навчальної дисципліни «Фінансовий моніторинг» є складання письмового екзамену. Макет білету надається студентам заздалегідь. Біля кожного завдання в екзаменаційному білеті проставлено максимальну кількість балів, що їх можна отримати за наявності чіткої, правильної відповіді.

Шкала оцінювання з навчальної дисципліни «Фінансовий моніторинг» подана у таблиці 17.

Таблиця 17

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

Рекомендована література

1. Азаренкова Г. М., Томарович Т. В., Цовма Б. В. Теоретико-методологічні засади комплаєнс-контролю в системі корпоративного управління банку в сучасних умовах. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2023. Т. 9-10, № 310-311.
2. Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму): типологічне дослідження Державної служби фінансового моніторингу України. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2021. 109 с. [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20of%20the%20SFM S/UKR Typology 2021 26 05.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20of%20the%20SFM%20UKR%20Typology%202021%2026%2005.pdf)
3. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю. Ірпінь: ДПСУ, 2012. 449 с.
4. Внукова Н. М. Основи фінансового моніторингу фінансових послуг : навч. посібн. / Н. М. Внукова, Н. В. Кузьминчук, М. М. Будник та ін. ; за заг. ред. Н. М. Внукової. К. : КНТ, 2008. 112 с.
5. Внукова Н. М. та ін. Оцінка діяльності банків з ризик-контролю клієнтів у системі фінансового моніторингу. *Фінанси та оподаткування*. 2021. № 2(92). С. 44–50. URL: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2021-2\(92\)-44-50](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2021-2(92)-44-50)
6. Гацій В. Я. Боротьба зі злочинністю у сфері економічних відносин як вирішальний напрямок діяльності правоохоронних органів. К.: Університет економіки та права "КРОК". 2011. С. 4 – 5.
7. Глущенко О.О. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія / О. О. Глущенко, І. Б. Семененко ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Р. А. Слав'юка. К. : УБС НБУ, 2014. 386 с.
8. Гнаткович, О., Овчиннікова, Т., Смолінська, С. Фінансовий моніторинг в Україні та напрями його покращення. *Економіка та суспільство*, 2022, (38). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-14>
9. Д'яконова І.І. Сутність та значення фінансового моніторингу в банках. *Вісник Академії митної служби України*. 2012. №1 (37). С. 7-14.

10. Дропа Я. Б., Тесля С. М., Піхоцька М. Р. Розвиток системи фінансового моніторингу як складової частини формування ефективного контролю й безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 37. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/37_2021ua/7.pdf
11. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках: навч. посіб./ С. Б. Єгоричева. К.: Центр учбової літератури, 2014. 292 с.
12. Звіт Державної служби фінансового моніторингу за 2023 рік. Київ. 2024. 38с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2023ukr.pdf>
13. Кришевич О.В. Способи фінансового шахрайства в банківській сфері. *Фінанси України*. 2015. №1. С. 34-47.
14. Оніщенко І. О. Транспарентність як фактор детінізації фінансових потоків України : дис. ... д-ра філософії в галузі економіки : 072. Київ, 2020. 256 с.
15. Особливості фінансового моніторингу в період дії воєнного стану. Огляд законодавства 2022. URL: <https://everlegal.ua/osoblyvosti-finansovogo-monitoryngu-v-period-diyi-voennogo-stanu>
16. Пономаренко В. С., Внукова Н. М. та ін. Вплив державного регулювання і нагляду на розвиток ризик-орієнтованої системи фінансового моніторингу України. . *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(29), 419–429. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.171986>
17. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту фінансової системи України від дій держави, що здійснює збройну агресію проти України, та адаптації законодавства України до окремих стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) і вимог Директиви ЄС 2018/843 : Закон України від 04.11.2022 р. № № 2736-IX. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2736-20>
18. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 №361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
19. Про надання роз'яснень з питань фінансового моніторингу : Лист Нац. банку України від від 24.03.2023 р. № P/25-0005/20256.

- [Електронний ресурс]. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/L_24032023_20256.pdf
20. Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму : навч. посібник /С.Г. Гуржій, С. Ключке, В. М. Кірсанов / держ. ком. фін. моніторингу України. К. : Такі справи, 2016. 560 с.
21. Сучасні економіко-правові ризик-орієнтовані засоби регулювання розвитку ринку фінансових послуг : монографія / За ред. Н. М. Внукової, С. В. Глібка. Харків : НДІ ПрЗІР НАПрН України, 2020. 304 с.
22. Утенкова К. О. Методичні підходи до класифікації загроз для фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах турбулентної економіки. *Ефективна економіка*. 2024. №4 <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.4>
23. Утенкова К.О. Сутнісна характеристика функціональних складових економічної безпеки. *Облік і фінанси*. 2018. № 3. С. 146-156.
24. Утенкова К.О. Теоретичний базис формування механізму регулювання фінансової безпеки суб'єкта господарювання. *Ефективна економіка*. 2024. №11. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.1>
25. Утенкова К.О. Теоретичні засади формування фінансової безпеки підприємств в умовах воєнного стану. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем : Матеріали XI Міжнародної науковопрактичної конференції*, 30 листопада 2023 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2023. С. 435-437
26. Утенкова К.О., Дроб'язко В.В. Необхідність системи внутрішнього контролю в банківському секторі. *Актуальні проблеми розвитку фінансової системи України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Херсон, 23 червня 2021 р.). Херсон : ХНТУ, 2021.С. 107-109.
27. Фінансова стабільність руху фінансових потоків економічних агентів: монографія / Г.М. Азаренкова, Б. В. Самородов, Н. П. Погореленко, О. Г. Головка, К. В. Орехова, Є.А. Олефір, М. В. Бабенко; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Б. В. Самородова. Київ.: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. 335 с.

28. Фінансовий моніторинг в банку: навчальний посібник / С.О. Дмитров, В.В. Коваленко, А.В. Єжов, О.М. Бережний; за ред. С.О. Дмитрова, В.В. Коваленко / Суми.: «Університетська книга», 2018. 336 с.
29. Хмелюк А.А. Фінансовий моніторинг: суб'єкти та об'єкти в Україні. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2014. № 1. С. 174–180.
30. Цовма Б. В., Вядрова Н. Г. Правове регулювання фінансового моніторингу в банках в умовах війни. *Наукові дослідження молоді з проблем європейської інтеграції : Зб. тез доп. III Міжнар. науково-практ. конф. «Сучасне управління організаціями: концепції, цифрові трансформації, моделі інноваційного розвитку»*, м. Харків, 20 лист. 2023 р. Харків, 2023.
31. Чаленко Н.В., Норенко А.Ю. Організація системи внутрішнього фінансового моніторингу суб'єкта господарювання. *International scientific journal*. 2015. № 9. С. 168–170.
32. FATF Guidance: Politically Exposed Persons (Recommendations 12 and 22). [Electronic resource]. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Peps-r12-r22.html>
33. Vovk V, Zhezherun Y, Bilovodska O, Babenko V, Biriukova A. Financial Monitoring in the Bank as a Market Instrument in the Conditions of Innovative Development and Digitalization of Economy: Management and Legal Aspects of the Risk-Based Approach. *IJIEPR* 2020; 31 (4) :559-570 [Electronic resource]. URL: <http://ijiepr.iust.ac.ir/article-1-1141-en.html>

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Дистанційний курс з дисципліни «Фінансовий моніторинг» URL: <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=4994>
2. Офіційний сайт Академії фінансового моніторингу. URL: <https://finmonitoring.in.ua/>
3. Офіційний сайт Групи по розробці фінансових заходів протидії відмиванню коштів (FATF). URL: <http://www.fatf-gafi.org/>

4. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Базельського комітету. URL: <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>
7. Типології Держфінмоніторингу. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/tipologi/tipologi-derzhfinmonitoringu>
8. Фінансовий моніторинг для банківських установ. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/finansovii-monitorint/tehnologi/2158721-dlja-bankivskih-ustanov>
9. Фінансовий моніторинг для небанківських установ. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/finansovii-monitorint/tehnologi/dlja-nebankivskih-ustanov>

Додаток А. ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОЇ СТОРІНКИ

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра банківського бізнесу
та фінансових технологій

Контрольна робота
з дисципліни «Фінансовий моніторинг»
варіант №1

Виконала:
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти групи АФ-11М
Шевченко І.І.

Перевірила:
професор кафедри банківського
бізнесу та фінансових технологій
д.е.н. Утенкова К.О.

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Утенкова Каріна Олександрівна

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ

Методичні рекомендації
до практичних занять і самостійної роботи
з дисципліни для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право»
за спеціальністю D2 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
за освітньо-професійною програмою «Фінансові технології
та банківський менеджмент»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 21.11.2024. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 2,32. Обсяг 1,114 Мб. Зам. № 27/25.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна